

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Ústav slavistiky

Kad je riječ o poeziji

Společné rysy tvorby Borise Maruny a Charlese Bukowského

Seminární práce

Brno 2008

Lucie Rychnovská

Obsah

1. Chorvatský beatnik Maruna	4
2. Když Maruna s Bukowským mluví <i>na sav glas</i>	5
3. Slova bez příkras	10
4. <i>I poslije nas ostaje ...</i>	12
5. Seznam použité literatury	13

Ako ustrajete do kraja, bit ćete sveti

(Maruna, 1998, 21)

1. Chorvatský beatnik Maruna

Boris Maruna se narodil roku 1940 v chorvatském Potpragu. Patřil do skupiny exilových autorů, s nimiž však nebyl spjat ani generačně, ani charakterem své tvorby. Byl mu cizí nostalgický, sentimentální, patriotismem prostoupený tón, stejně jako patetické lkaní nad ztrátou vlasti (Maroević, 1998, 248).

Marunova tvorba svou otevřeností a svobodomyšlností spíše demonstuje to, co manifestačně vyhlásila generace autorů seskupených kolem časopisu *Krugovi*, totiž naprostou svobodu umělecké tvorby a odmítnutí podřizování se jakémukoli diktátu (Samardžija – Selak, 2001, 344 – 345).

Na formování specifického hlasu Marunovy poezie, který zaznívá mezi chorvatskými básníky 20. století, měl nezanedbatelný vliv také jeho pobyt ve Spojených státech amerických. Zde se seznámil s představiteli beat generation, jejíž program specifikoval a dále rozváděl to, k čemu Maruna již dříve tíhl – svobodné psaní, boření tabu, otevřenost, možnost vyjádření nespokojenosti, po stránce formální uvolněnost (Soldán et al., 1997, 251 – 252). Všechny tyto hodnoty beat generation vnáší Marunova poezie do chorvatské literatury.

Z autorů, s nimiž se v Americe seznámil, měl Maruna nejbližší k Charlesovi Bukowskému (přirazovanému k beatnikům jen volně). Souznění mezi oběma autory se projevilo nejen v Marunových překladech Bukowského, ale také v Marunově vlastní tvorbě. Ta má totiž ze všeho nejbližší právě k veršům Bukowského (Novak, 2004, 25).

Na otázku, které konkrétní rysy mají básně Borise Maruny společné s poezií Charlese Bukowského, se pokusí odpovědět tato práce.

2. Když Maruna s Bukowským mluví na sav glas

Jen tehdy, pokud mají autoři podobný pohled na svět, jen tehdy, pokud o tomto světě hovoří obdobným způsobem, může vzniknout dojem, že spolu vzájemně komunikují. Pro poezii Maruny a Bukowského platí, že při její četbě není těžké si takový fiktivní rozhovor probíhající mezi nimi představit.

Nic lidského jim není cizí, chtělo by se říci nad jejich verši. Tato otevřenost světu a životu je na nejobecnější rovině hlavním momentem spojujícím oba básníky. Je pro ně signifikantní prolnutí života a poezie, reality a psaní o ní. Ani pro jednoho z nich jako by neexistovalo nic, o čem by nebylo možné vytvořit báseň. Mohou to být všednodenní banální úkony, může to být detail, na který se zadíváte, může to být člověk, jenž sedí vedle vás u baru: *vešel jsem do restaurace a dal/ si oběd./ když jsem vyšel ven,/ všichni byli/ pryč/ a ještě pořád to bylo/ překrásné zimní/ odpoledne.* (Bukowski, 2003, 167); *Oko fontane i před knjižnicom/ na Kalifornijskom sveučilištu/ sjede djevojke/ sasvim pristale djevojke/ žvaču sendviče i slušaju glazbu/ s tranzistora* (Maruna, 1998, 34). Jejich cílem není degradace poezie na pouhý nástroj deskripce lidských potřeb, jako je konzumace (čehokoli) – *zrovna jsem se válel doma,/ popíjel skotskou a zazdíval ji/ pivem* (Bukowski, 2003, 191); *Ja iskapim čašu* (Maruna, 1998, 34) – a vyměšování (jakkoli) – *utřel jsem se, spláchl, natáhl si/ kalhoty a vyšel z kabiny* (Bukowski, 1994, 272 – 273). Spíše se v jejich případě jedná o demonstraci svobody básnické tvorby, praktickou realizaci předpokladu, že není nic, co by nebylo pro poezii vhodné, byť by to mělo působit sebezprovokativněji. Maruna s Bukowským takto dosahují nejen toho, že jejich tvorba působí autenticky, ale současně ironizují i velká témata tzv. vysoké literatury.

I tehdy, pokud není hlavní náplní jejich veršů sama deskripce všednosti, nýbrž úvahy či meditace, objevují se jak u Maruny, tak u Bukowského často tyto popisné pasáže. Jejich prostřednictvím vpadají in medias res, do konkrétní situace, konkrétního času i místa. Reálné

momenty jejich úvahu buď dokreslují, nebo s ní kontrastují, v každém případě však zvyšují naléhavost a působivost řečeného.

Inspirováni tímto postupem obou básníků, dovolme si i my zasadit jejich dialog do konkrétního časoprostoru. Soudíce podle jejich veršů, odehrával by se nepochybně v oblaku cigaretového dýmu a při sklence alkoholu - *sedíme a klábosíme celou/ noc, je/ proti zákonu chtít, aby se/ člověk cítil dobře, kolem/ přibývá prázdných/ lahví od piva a vína,/ popelníky/ přetékají* (Bukowski, 2003, 370) – a zatímco Maruna by si jistě neodpustil říci hned zpočátku, že *Hrvati mu idu na jetra*, Bukowski by přemýšlel, na jakého dostihového koně by měl vsadit – *Číslo 7, můj kůň, ještě/ zvýšil náskok, kurz asi/ 9 ku jedné./ vsadil jsem na něj deset babek./ vynesl mi 90 dolarů 20 centů* (Bukowski, 2003, 208).

Jejich verše ukazují, že společným předmětem hovoru by se pro ně mohlo stát ledacos, ale podle námětů, jež se u nich nejčastěji vrací, můžeme předpokládat, že rozhovor by se dříve nebo později stočil k ženám. Zatímco v Marunově poezii představují spíše opakovaně zaznívající leitmotiv, pro Bukowského jsou jedním z hlavních témat. Ani u jednoho však nejsou zobrazeny jako nositelky křehké krásy, inspirátorky tvorby nebo života. Oba básníci se spíše omezují na lakonický popis ženských tělesných předností, Bukowski se navíc zevrubným líčením sexuálních praktik mnohdy dostává až na hranice pornografie – *nosila platinovou paruku/ a obličej měla namalovaný a napudrovaný/ a používala rtěnku, kterou/ si udělala obrovskou pusou/ a krk měla vrásčité/ ale zadek měla pořád jako mladá holka/ a nohy byly prima* (Bukowski, 1994, 22); *Tako sam jednom sreo plavušu/ Od kojih trideset godina/ U dva sata poslijepodne .../ Imala je Ph. D. i navodno najveće dojke/ Sjeverno od Grand Canyonu .../ Na rastanku mi je ostavila/ Pola boce bahamskog ruma, par/ Progresivnih časopisa starih nekoliko mjeseci .../ I stanovitu spolnu bolest* (Maruna, 1998, 131). Objevují se však i básně opouštějící strohou deskripci ženských křivek a mající až nezvykle poetický ráz – *na tvé doruda zmalované puse křičí divocí ptáci/ a hejna akvarijních rybiček*

proplouvají džunglemi (Bukowski, 2003, 109); *po rubu njenog srca ispisano je moje ime/ u ruci ima lepezu s japanskim crtežima/ u kosi zadjenut crveni žarki cvijet* (Maruna, 1998, 215). Lyrický tón však v poezii Maruny ani Bukowského nedominuje. Pro oba je typická v první řadě ironie, zesměšnění není ušetřeno žádné z témat (včetně těch vážných a vznešených), jemný výsměch i drsnou krutost dokáží oba autoři namířit rovněž proti sobě. Platí to i pro jejich vztah k ženám – „*tvé básně o dívkách tady budou i za/ 50 let, když už ty holky budou dávno v tahu,*“/ *telefonuje mi můj redaktor./ milý pane redaktore:/ zdá se, že ty holky jsou v tahu/ už teď.* (Bukowski, 1994, 32); *Ako voljeti znači poznavati, / Zašto ja neprestano tražim/ Idealnu ženu?* (Maruna, 1998, 82).

Spolu s novou lahví – *ja ustanem/ i iziđem po novu bocu* (Maruna, 1998, 58) – by pak básníci možná otevřeli i nové téma. Pro oba je velmi podstatným námětem reflexe vlastní tvorby. S vášnivým zaujetím se pokouší definovat, co je poezie, jak probíhá proces tvorby, neustále se vrací k otázce, proč musí psát – *psaní na tebe musí skočit/ jako lita šelma* (Bukowski, 2003, 334); *što je poezija/ osim da prokljia/ i radi/ kad hoće* (Maruna, 1998, 58). Psaní je pro ně terapií, zdrojem naděje, nástrojem, jak se vyrovnávat se světem – *Často je to jediná věc,/ která tě dělí/ od nesnesitelnosti/ života./ ani pití,/ ani láska ženy,/ ani bohatství/ se tomu/ nevyrovnají./ nic tě/ nezachráni,/ leda/ psaní.* (Bukowski, 2003, 133); *Strašna ljepota narečene pjesme/ Proizlaziti će iz činjenice/ Da ne zaboravlja ništa, ne izostavlja ništa .../ Govori o tebi, ljubavi moja/ Općenito o svijetu i pojedinačno/ O svemu/ Najviše o ničemu.* (Maruna, 1998, 138). Psaní je pro oba poslední hodnotou, která zůstává i tehdy, když se vše ostatní hrouť. Ale v momentě, kdy by měl převládnout patetický tón, svrhává poezie sebe samu z piedestalu nedotknutelnosti – to když Bukowski popisuje s notnou dávkou ironie své básnění (či „nebásnění“) – *to je super, právě jsem dopsal dvě/ básničky, co se mi nelíbí./ na obrazovce mám takový/ odpadkový koš./ básničky vezmu/ a/ hodím je do toho/ koše .../ vždycky je lepší/ odmítnout se sám a nečekat/ na redaktora .../ teď mi je jasné, co si/ myslíš:/*

sakra, proč/ nevyhodí/ i tady toho/ zmetka./ ha, ha, ha/ ha. (Bukowski, 2003, 332 – 333) – nebo když Maruna utilitaristicky a věcně vnímá realitu jako surovinu pro vlastní poezii – *Ja pokupim smeće za njima/ I ugradim ga u sljedeću pjesmu.* (Maruna, 1998, 100).

Ironický životní postoj, jenž nalézá svůj odraz v poezii, se u obou básníků ze všeho nejvíce projevuje tam, kde se zabývají problematikou společnosti a euroamerické civilizace. Oba se stále vyrovnávají s jejím kulturním (zvláště literárním) odkazem, pro Marunu je navíc velkým a téměř ve všech básních latentně přítomným tématem vztah k vlasti. Na obecné rovině pak Bukowského s Marunou spojuje kritické vnímání společnosti, vědomí krize jejích hodnot, odmítání konzumu, tělesného i duševního obžerství s následným tupým přežvykováním, vyjádření nespokojenosti s průměrností a přízemností, kterou kolem sebe vidí. Někdy volí tón výrazně konfrontační a ostře satirický – *Da/ l'je/ moguće? Ovaj svijet što je sam/ sebi dovoljan? Ovaj svijet što se/ sam sobom ispunjava? Svijet/ koji sam znao?/ Svijet koji znam?/ Nek propadne!* (Maruna, 1998, 36); *vaši nejlepší chlapi/ jsou/ opilci a vaši nejhorší chlapi/ je zavírají za/ mříže,/ vaši nejlepší chlapi jsou zabijáci a/ nejhorší chlapi jim/ prodávají/ kulky/ vaši nejlepší muži umírají v zapadlých/ uličkách pod kusem papíru/ zatímco těm nejhorším/ se v parcích staví sochy/ aby na ně další stovky let/ srali holubi* (Bukowski, 2003, 78). Často se staví do opozice k mase lidí zbavených své individuality – *podívej se na ty lidi: .../ a všichni se/ zabývají/ svými obvyklými činnostmi,/ z kterých mají sotva kdy/ radost,/ duše mají přecpaný/ použitýma věcma a propagandou,/ reklamní propagandou, náboženskou/ propagandou, sexuální propagandou,/ politickou propagandou a kdovíjakými/ propagandami ještě, a sami/ o sobě jsou/ nudní a zlí* (Bukowski, 2003, 178); *Ja sam okružen šoferima/ Ja ih gledam kako voze .../ Ja im domahujem/ i vičem: Vi, sretnici,/ vi točno znate kako se živi; .../ Svi oni voze/ Svi oni žure, traže i idu nekud/ Svi oni hoće nešto/ Svi se oni prave kao da znaju/ o čemu je riječ/ Što se mene tiče/ ja znam samo jednu stvar:/ OVAKO SE DALJE NE MOŽE!* (Maruna, 1998, 33 – 35).

Ačkoli jsou oba nemilosrdnými kritiky a přestože je témeř nikdy nezaslechneme souhlasně přitakávat dění ve světě, je jak pro Marunu, tak pro Bukowského charakteristické poznání, že i oni jsou nedílnou součástí panoptika, jež je obklopuje – *tancujeme, když můžeme/ ryjeme do země kvůli žížalám a/ rakvím/ plaveme/ chodíme/ mluvíme/ smilníme,/ zvracíme/ koktáme/ chytáme ryby/ a jsme/ chyceni/ na háček/ očištění/ usmažení/ upečení/ ugrilování/ podušení/ sněžení/ strávení/ a vyloučení* (Bukowski, 2003, 271); *Slažem se s vama/ Kao što je rekao Nietzsche/ Bog je mrtav:/ Nemoguće je zamisliti nekog živog boga/ Koji bi pao tako nisko/ Da se zabavlja na naš račun .../ Ali ja vas pitam, kršćani, što će biti od svih nas/ Ako s onu drugu stranu otkrijemo da po vragu/ Bog nije mrtav i, štoviše,/ Da mu dobro ide?* (Maruna, 1998, 101 - 102).

Místy zaznívá určitá melancholie, pocit zbytečnosti a marnosti – *i ta medúza má smysl,/ hyena,/ klíště,/ krysa,/ šváb,/ každý z nich přetéká/ vlastním/ světlem./ a já jsem/ vyhaslej./ kdo mi to/ udělal?* (Bukowski, 2003, 169); *Ja imam neugodan osjećaj/ Da mi nešto izmiče u životu, da se led u mom/ Scotchu otopio, da se moja kava ohladila* (Maruna, 1998, 31) – aby o to jasněji vyzněla závěrečná pointa. Je vyslovovaná se satirickým šklebem či pobaveným úsměškem, pronášena s nadhledem, nikdy se však nepovyšuje do pozice jediné a absolutní pravdy. A jak by se tedy v tomto duchu mohl rozhovor Bukowského s Marunou uzavřít? Možná takto – *všichni trčíme/ v zákopech/ pekla,/ házíme bláto do tváře/ osudu.* (Bukowski, 2003, 371); *Moramo biti zahvalni gospodinu Bogu/ Što nam šalje starost i bolest na vrata/ Inače bi mulci živjeli vječno* (Maruna, 1998, 82).

3. Slova bez příkras

V dialogu svých veršů by Maruna s Bukowským dospěli k vzájemnému porozumění nejen pro příbuznost témat objevujících se v jejich básních, ale i pro stejný zvuk jejich poezie. Pro oba je typický civilní tón a hovorový ráz. Jejich poezie plyne zcela volně a spontánně, takže lze při její četbě snadno nabýt dojmu, že se u vás jen zastavil někdo od vedle, aby vám odvyprávěl nějakou historku nebo si postěžoval na osud. Narativnost jejich veršů posiluje vřazování dialogických pasáží, obracení se na čtenáře i deskripce aktuálních situací.

Jednotlivé básně jsou často vystavěny na základě volných asociací, dominuje v nich volný verš. Jen zřídka jsou využívány básnické figury – z nich se nejvíce uplatňuje anafora a paralelní výstavba vět – *přichází zpívající rybí hlava/ přichází pečený brambor převlečený za ženskou/ přichází celodenní nicnedělání/ přichází další bezesná noc* (Bukowski, 1994, 210); *vidím Hemingwaye, jak si čis-/ tí brokovnici/ a myslí na/ otce./ vidím Dostojevského, jak/ v ruletě prohrává/ úplně všechno s/ Ježíšem Kristem.* (Bukowski, 2003, 225); *Kad je mjesec pun nad Manhattan Beachom/ Kad je sasvim mirno na zemlji i moru/ Kad je vrijeme povoljno/ Kad sjedim sam na pijesku* (Maruna, 1998, 46) – spíše zřídka se objevují metafory, přirovnání a básnické obrazy - *Velebit je planina/ Kuća gora/ Kamen u nebu/ Ptica u mom mozgu* (Maruna, 1998, 37); *cizí lidé s obličejí/ jako hlavičky/ připínáčeků/ armády ženoucí se/ ulicemi krve/ mávající lahvemi od vína/ probodávající a znásilňující/ panny .../ tak obrovská osamělost je na tomto světě/ že ji můžete spatřit v pomalém pohybu/ hodinových ručiček.* (Bukowski, 1994, 156).

Jako by i forma básní Maruny a Bukowského měla ilustrovat jejich životní postoj. Usilují-li o otevřenost, což pro ně znamená i otevřenost ve vztahu k recipientovi díla, musí být jejich básně srozumitelné. Hlásají-li svobodu, představuje to pro ně i svobodu výrazu, který nemá

být svazován do jinotajů či zašifrovaných obrazů – *u ovim ćete pjesmama uzalud tražiti/ Neki drugi dublji smisao od onoga što same/ Govore* (Maruna, 1998, 191).

4. *I poslije nas ostaje ...*

Formou rozhovoru Borise Maruny a Charlese Bukowského vedeného prostřednictvím jejich poezie, jsme se pokusili ukázat, v čem spočívají paralely jejich tvorby. Analýza jejich veršů ukazuje, že množství průsečíků je možno nalézt nejen v rovině obsahové, ale i v rovině formální. Proto jejich poezie vyvolává dojem vzájemného souznění a místy snad až spikleneckého spříznění. Ve velké míře zajímají tyto básníky též témata, a protože je pojí stejný pohled a svět a dění v něm, zpracovávají je velmi podobným způsobem. Oběma ze všeho nejlépe vyhovuje pozice hořce vtipného glosátora, ironika pronášejícího aforismy a věčného provokatéra. Jejich poezie dává jen málo odpovědí, zato však zanechává mnoho otázek. A také poznání, že *su neka pitanja bez odgovora* (Maruna, 1998, 48).

5. Seznam použité literatury

Bukowski, Charles (1994): *Básně 1974 – 78*. Praha: Pragma.

Bukowski, Charles (2003): *Kam zmizela ta roztomilá, rozesmátá holka v květovaných šatech*. Praha: Pragma.

Dorovský, Ivan (2001): *Slovník balkánských spisovatelů*. Praha: Libri.

Maroević, Tonko (1998): Prostranstva i tjesnaci Borisa Marune. *Upute za pakleni stroj*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, s. 243 - 257).

Maruna, Boris (1998): *Upute za pakleni stroj*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Novak, Slobodan Prosperov (2004): *Povijest hrvatske književnosti. Suvremena književna republika. Svezak IV*. Split: Marjan tisak.

Otčenášek, Jaroslav (2005): *Boris Maruna - skeptický hlas emigranta* [online]. [cit. 1. 6. 2008]. URL: <http://www.navychod.cz/?rep=article&id=383>.

Samardžija, Marko – Selak, Ante (2001): *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Pergamena.

Soldán, Ladislav et al. (1997): *Přehledné dějiny literatury III*. Praha: SPN.